

sammler. Verlag Ema Bauer, Keltern.

HEYMER, A., 1969. Fortplantungsverhalten und Territorialität bei *Orthetrum coerulescens* (Fabr., 1798) und *Orthetrum brunneum* (Fonsc., 1873) (Odonata; Anisoptera). Mit besonderer Berücksichtigung des Sitzverhaltens dieser Libellen. - *Revue du Comportement Animal*, 3(2): 1-24.

JACOB, U., 1969. Untersuchungen zu den Beziehungen zwischen Ökologie und Verbreitung heimischer Libellen. Faun. Abh. Staatl. Museum für Tierkunde in Dresden, bd. 2(24): 197-239.

JAHN, P., 1982. Liste der Libellenarten (Odonata) von Berlin mit Kennzeichnung der ausgestorbenen und gefährdeten Arten (Rote Liste). Landschaftsentwicklung und Umweltforsch 11: 297-310.

KREKELS, R.F.M. & R.E.M.B. GUBBELS, in prep. De Gaffellibel (*Ophiogomphus cecilia*) na 59 jaar weer in Nederland waargenomen.

KRÜNER, U., 1992. Der Südliche Blaupfeil, *Orthetrum brunneum* (Fonscolombe), am linken Niederrhein. Libellula

11(3/4): 165-170.

LEENDERS, W.H. & F. BROUWER, 1988. De bodemgesteldheid van het herinrichtingsgebied Centraal-Plateau. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

MAIBACH, A. & C. MEIER, 1987. Verbreitungsatlas der Libellen der Schweiz (Odonata). Documenta Faunistica Helvetiae 4.

MICHELIS, N., A. ANSELIN, P. GOFFART & M. VAN MIERLO, 1986. Voorlopige verspreidingsatlas van de libellen (Odonata) van België en het Groothertogdom Luxemburg. *Gomphus* 3(2): 1-34.

MIELEWCZYK, S., 1979. Ein neuer Fundort von *Orthetrum brunneum* (Fonsc.) und die Verbreitung der Art in Polen. *Notul. Odonatol.* 1(4): 59-61.

REHFELD, H., 1973. Ein Beitrag zur Libellenfauna des Helsingers Bruches (Kreis Quedlinburg). *Naturk. Jber. Mus. Heineanum* 8: 9-18.

REHFELDT, G., 1983. Die Libellen (Odonata) des nördlichen Harzrandes. *Braunschweiger Naturk. Schr.* 1: 603-654.

ROBERT, P.A., 1958. Les Libellules (Odonata). De lachaux & Niestle, Neuchatel & Paris. 1-364.

SCHORR, M., 1990. Grundlagen zu einem Artenhilfsprogramm Libellen der Bundesrepublik Deutschland. *Societas Internationalis Odonatologica*, Bithoven.

STARK, W., 1976. Die Libellen der Steiermark und des Neusiedler sees in monographischen Sicht. Inaug. Diss., Universität Graz.

WASSCHER, M. & J. VAN TOL, 1993. Flora en fauna 2030. Achtergrondreeks, deel 3: Libellen. Stichting European Invertebrate Survey, Leiden.

WASSCHER, M., R. KETELAAR, M. VAN DER WEIDE, A. STROO, V. KALKMAN, N. DINGEMANSE, H. INBERG & I. TIELEMAN, 1995. Verspreidingsgegevens van de Nederlandse libellen. Stichting European Invertebrate Survey Nederland, Leiden.

WILDERMUTH, H. & A. KREBS, 1987. Die Libellen der Region Winterthur. *Mitt. Naturwiss. Ges. Winterthur* 38: 89-107.

KORTE MEDEDELING

JAC. P. THIJSSSE-AVOND MAASTRICHT

Het Jac. P. Thijsse-jaar 1995 loopt ten einde. In dit "gedenkwaardig" jaar werd herdacht dat één van onze meest vooraanstaande natuurbeschermers van het eerste uur, Dr. Jac. P. Thijsse, een pionier en voortrekker op het gebied van de natuur- en milieu-educatie in Nederland, precies vijftig jaar daarvoor, in 1945, overleed.

Om aan het Jac.P. Thijsse-jaar 1995 ook binnen het Natuurhistorisch Genootschap, waarvan Thijsse—die op 25 juli 1865 in Maastricht werd geboren—zo'n 30 jaar (tot aan zijn dood in 1945) lid is geweest, op een bijzondere wijze aandacht te besteden, staat de laatste avond-bijeenkomst van 1995 van Kring Maastricht op **donderdag 7 december** a.s. geheel in het teken van Jacobus Pieter Thijsse. Die avond wordt er in het Natuurhistorisch Museum Maastricht een *Thijsse-avond* georganiseerd door het Natuurhistorisch Genootschap in samenwerking met

het Centrum voor Natuur- en MilieuEducatie Maastricht (CNME) en de Vereniging voor Natuur- en Milieu-educatie (IVN), afdeling Maastricht. Deze avond is iedere geïnteresseerde natuurminnaar en/of Thijsse-bewonderaar van harte welkom!

Voor een uitvoerige toelichting wordt verwezen naar het redactioneel voorwoord op blz. 273.

HET PROGRAMMA VOOR DIE AVOND ZIET ER ALS VOLGT UIT:

19.45u Museum open

20.00u Ontvangst en welkomstwoord

20.05u 'Ook den vogel moet leren omgaan met de mensch'. Dr. Jac.P. Thijsse als veldbioloog en volksovoeder.

Voordracht door de Thijsse-biograaf Arie van Loon (Heimans en Thijsse Stichting)

20.45u Jac. P. Thijsse in woord en beeld (kort filmfragment)

21.00u koffie-pauze:

• info-stand met materiaal van: Heimans

en Thijsse Stichting, CNME, NHG, IVN

• kijk-/leestafel met authentieke Jac. P. Thijsse-publicaties

• interview met Jac. P. Thijsse (geluidsopname 1937)

• gelegenheid tot het aanschaffen van enkele recente publicaties rond Jac. P. Thijsse, waaronder de Jac. P. Thijsse-wandeling Maastricht en de publicatie Een portret van Jac. P. Thijsse

21.30u 'Onbekommerd' in de voetsporen van Jac. P. Thijsse: met Jac.P. Thijsse door Maastricht. Dia-presentatie door Bart Graatsma en Tineke de Jong, auteurs van de wandelgids "'Onbekommerd' in de voetsporen van Jac. P. Thijsse"

22.00u Een eindje om naar Jac. P. Thijsse.

Korte wandeling naar de herinneringsplaque nabij het geboortehuis als afsluiting van het officiële deel van de avond

22.30u Informeel samenzijn onder het genot van een drankje in het Museumcafé

23.30u Sluiting

Bart Graatsma

BOEKBESPREKINGEN

JAC. P. THIJSSSE. EEN LEVEN IN DIENST VAN DE NATUUR

J.-P. VERKAIK (RED.). Zutphen, Walburg Pers, 1995. 144 blz. rijk geïllustreerd in kleur en zwart-wit. ISBN 906011.950.9. Prijs: f 39,50.

Naar aanleiding van het vijftigste sterfjaar van de natuurliehebber Jac. P. Thijsse (1865-1945) werd

op initiatief van de Stichting Thijsse-jaar Texel in relatief korte tijd *Jac. P. Thijsse. Een leven in dienst van de natuur* samengesteld. Onder leiding van Jan-Paul Verkaik, medewerker van de Vakgroep Economische en Sociale Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam, behandelt een zestal jonge historici in deze uitgave op een heldere wijze Thijsse's leven, werk en invloed. Aan de orde komen onder meer zijn levensloop en datgene wat anderen over

hem hebben geschreven, de popularisering van de biologie in Nederland en Thijsse's plaats daarin, zijn werk als schrijver, zijn contacten met tijdgenoten, de wortels van de natuurbeschermingsbeweging, de vogelbescherming en Thijsse's popularisering daarvan, de biologische wetenschap en zijn kwaliteiten als onderwijzer en pedagoog en zijn contacten met de firma Verkade. Ook de verschillende contacten die Thijsse met tijdgenoten had, komen

aan bod, waarbij Eli Heimans uiteraard een prominente plaats inneemt. Jac. P. Thijsse heeft als geen ander bijgedragen aan de popularisering en de bescherming van de natuur in Nederland. In zijn beroemd geworden Verkade-albums en zijn vele boeken en artikelen beschreef hij de natuur zo aanstekelijk, dat hij een groot publiek enthousiast maakte voor de wonderlijke wereld van plant en dier. Als oprichter en bestuurslid stond hij aan de wieg van verschillende natuurbeschermingsorganisaties zoals de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Bovendien was Thijsse een warm pleitbezorger van aanschouwelijk onderwijs. Hij was van mening dat kinderen de natuur niet zozeer uit boeken, maar vooral in levende lijve moesten leren kennen. Zoals Verkaik in zijn voorwoord al aangeeft, betreft het hier geen biografie van Thijsse "van de wieg tot het graf", maar een nadere kennisgeving met Thijsse aan de hand van een bundel min of meer op zichzelf staande artikelen waarin een aantal belangrijke aspecten uit het leven en werk van Thijsse wordt belicht. De schrijvers schetsen een sympathiek beeld van Thijsse. Hij komt tevoorschijn als een joyeuze, beminnelijke man die goed met mensen kon omgaan. Uit deze studie blijkt onder meer dat Thijsse over een ongekende werkkraft moet hebben beschikt.

Voor deze publikatie werd naast hetgeen al eerder over Thijsse was geschreven ook veelvuldig gebruik gemaakt van origineel bronnenmateriaal. Het feit dat een dergelijke publikatie in een zo korte periode (binnen een half jaar) gerealiseerd kon worden, is dan ook voor een belangrijk deel te danken aan het uitgebreide en goed toegankelijke archief en de bibliotheek van de Heimans en Thijsse Stichting te Amsterdam. Van deze goed gedocumenteerde informatiebron hebben de auteurs dan ook uitgebreid gebruik gemaakt. Over Jac. P. Thijsse is al veel geschreven. Ook met deze publikatie wordt een bijdrage geleverd aan het plaatsen van Jac. P. Thijsse als nationale figuur van grote betekenis binnen het geheel van de Nederlandse geschiedenis. Het boekwerk presenteert weliswaar een rijk geïllustreerd en prettig leesbaar overzicht van Thijsse's leven, werk en invloed doch betreft het, alle goede bedoelingen ten spijt, ook hier helaas weer een beknopte en daardoor min of meer oppervlakkige studie. Gezien de toegenomen belangstelling voor leven en werk van Thijsse is het dan ook onbegrijpelijk dat er nog steeds geen uitvoerige biografie is geschreven van Jacobus Pieter Thijsse. Met de huidige belangstelling voor de (wetenschappelijke) biografie als literair genre, is de tijd rijp voor een levensbeschrijving — in het geval van Thijsse zeker een grote maar beslist boeiende klus — van deze grote Nederlander die zijn leven heeft ingezet voor het behoud van de wezenlijke waarden van het bestaan.

Bart Graatsma

EEN PORTRET VAN JAC. P. THIJSSSE

H.W. TEN BRINKE (samenstelling), 1995. A4-formaat, 60 blz. De publikatie is te bestellen door f 10,- over te maken op Postbank-nummer 699.87.34, ten name van H.W. ten Brinke, Drempt, onder vermelding van "Thijsse" en uw volledig adres. De prijs is inclusief verpakings- en verzendkosten.

Dit jaar is het precies 50 jaar geleden dat Jac. P. Thijsse, een van de toonaangevende natuurbeschermers van voor de Tweede Wereldoorlog, overleed (januari 1945). Om die reden is 1995 uitgeroepen tot "Thijsse-jaar". Jac. P. Thijsse was, samen met zijn vriend en collega Eli Heimans, rond de eeuwwisseling verantwoordelijk voor de eerste (veld)biologische bewustwording in Nederland. Zij hebben gezamenlijk bij het Nederlandse volk een brede belangstelling voor natuur en natuurstudie weten te wekken. Hun pionierswerk vormde een belangrijke stimulans voor de opbloei van de beoefening van de veldbiologie en tot het ontstaan van de natuurbeschermingsbeweging in ons land. Zij waren de oprichters van het tijdschrift "De Levende Natuur". Met name was Thijsse de grote man achter de natuurstudie en bovenal natuurbeleving in Nederland. Hij is wellicht het meest bekend geworden met het schrijven voor de reeks "Verkade-albums", die begon met de vier jaargetijde-albums "Lente", "Zomer", "Herfst" en "Winter".

De samenstelling, evenals de uitgave, van de publikatie is geheel verzorgd door de heer H.W. ten Brinke, een trouw lid van het Natuurhistorisch Genootschap. De publikatie bevat een groot aantal wetenswaardigheden van en over Jac. P. Thijsse. Een belangrijk deel wordt ingenomen door een chronologisch overzicht (van zijn geboorte in 1865 tot zijn overlijden in 1945), gevolgd door zijn betrokkenheid bij de oprichting van de (K)NNV en (de Vereniging tot behoud van) Natuurmonumenten. Verder wordt er aandacht besteed aan Thijsse en het onderwijs en is er een hoofdstukje over karakter, eigenschappen en bijzonderheden van Jac. P. Thijsse en natuurlijk een overzicht van de publikaties waarvan Thijsse auteur of mede-auteur was. Om Thijsse goed tot zijn recht te laten komen zijn er citaten van en over hem opgenomen. Verder geeft de publikatie informatie over de "Heimans en Thijsse Stichting", de "Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging" (KNNV) en het "Natuurhistorisch Genootschap in Limburg" (NHG).

Het betreft hier een over het geheel genomen sobere, eenvoudige uitgave waarin een grote hoeveelheid informatie over Jac. P. Thijsse op een beknopte wijze bijeen is gebracht. Een zeer lovenswaardig privé-initiatief.

Bart Graatsma

EIK EN BEUK

JAC. P. THIJSSSE, 1995 (manuscript 1934). 80 blz., rijk geïllustreerd. Met afbeeldingen in kleur naar aquarellen van J. Voerman Jr., H. Rol en C. Rol (1934) en aangevuld met aquarellen van Annie Meussen (1995). Onder auspiciën van de Heimans en Thijsse Stichting te Amsterdam uitgegeven door Tellus te Zutphen. Te koop in de boekhandel voor f 29,90 (tijdelijk bij AH voor f 19,90).

"Eik en Beuk" is een uit 1934 daterend manuscript van de hand van Jac. P. Thijsse, dat recent in de Verkade-archieven is gevonden. Het Thijsse-jaar 1995 — Thijsse is 50 jaar geleden overleden — was voor de Heimans en Thijsse Stichting een goede reden

om dit manuscript als 20e Thijsse/Verkade-album uit te geven. De tekst is inhoudelijk bewust niet aangepast aan deze tijd (wel de spelling) om de historische waarde te handhaven, maar is wel voorzien van voetnoten en aanvullende teksten van enkele natuurkenners.

Thijsse beschrijft eerst het ontstaan en de ontwikkeling van het bos. Hij gaat in op groei en bloei van Eik en Beuk en vervolgens specifiek op de gallen. Tot slot neemt hij de lezer mee naar het eiken- en beukenbos, waarbij het belang van de bomen voor vlinders, insecten, vogels, zoogdieren, planten en paddstoelen aan bod komt. Aansluitend is een bijdrage "over de werkzaamheid en de betekenis van Jac. P. Thijsse" van Prof. Dr. Victor Westhoff (die Thijsse nog persoonlijk heeft gekend) in het boek opgenomen. Voorts een beschouwing over de gewijzigde situatie van de hand van Drs. Vjeko P.A. Lukken. Dr. Wim van Leeuwen en Dr. Jaap Mennema gaan in op de veranderde inzichten omtrent de vegetatie-ontwikkeling na de ijstijden. De voetnoten verduidelijken de inmiddels veranderde namen van flora en fauna en van aardrijkskundige namen.

Een klein gedeelte van het handgeschreven manuscript — zonder doorhalingen (!) — is weergegeven op de binnenzijde van de kaft. Bij het lezen valt direct op hoe goed Thijsse waarneemt, details beschrijft, alsof je het zo voor je eigen ogen ziet. De fraaie illustraties verlevendigen dit beeld. Een wandeling door een eiken- of beukenbos weet Thijsse zo treffend te beschrijven: "Over het algemeen geeft het zuivere beukenbos de indruk van ingetogenheid, niet van somberheid, maar het steekt toch wel sterk af bij de overdagige volheid van leven die we aantreffen in het eikenwoud".

Na het lezen van het boek ga je anders naar bomen kijken. Het valt mij nu ook op, na het verhaal van Thijsse over de eikels, dat jonge eikebomen helemaal nog geen eikels dragen. Die komen pas na zo'n 40 jaar volop aan de boom. De verspreiding gaat o.a. via de (Vlaamse) Gaai, die de eikels in de grond stopt als wintervoorraad, niet ver van de Eik zelf (binnen ca. 140 m). De vergeten eikels maken een kans een boom te worden, mits ze niet aangetast worden door schimmels. Zo is het begrijpelijk dat de Eik zich niet zo snel verspreidt als bijvoorbeeld een Berk met zaden, die door wind en water verplaatst worden en overal wel willen aanslaan. De Beuk verspreidt zich nog trager.

Thijsse neemt je mee naar buiten om de zo "gewone" Eik en Beuk te bekijken, maar je wordt ook gedwongen er verder over na te denken, hoe de verspreiding gaat, wie er allemaal gebruik van maken. De Eik kan door 99 soorten galwespen bezocht worden, daarnaast maken 6 vlindersoorten gebruik van de Eik, maar ook mieren, luizen, lieveheersbeestjes, paddstoelen, vogels, noem maar op. De Eik is al een ecologisch systeem op zichzelf.

De Beuk is dit in veel mindere mate en staat in de ontwikkeling van een bos aan het eind van een bosstadium.

Het boek is ook in deze tijd nog actueel, het neemt je mee naar buiten, laat details van de bomen zien en zet je aan het denken; alleszins de aanschaf waard!

Tineke de Jong